

ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ ԱՆՆԱ
(ՀՀ ԳԱԱ ԳԿՄԿ)

ԱԴԻԲԵՋԱՆԻ ՁԻՆՎԱԾ ՈՒԺԵՐԻ
ՄՊԱՌԱՋԻՆՈՒԹՅԱՆ
ԵՎ ԱՐԴԻԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՀԱՐՅԻ ՇՈՒՐՁ

Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականության առաջնային խնդիրներից է համարվում Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորումը: 1994 թ. մայիսին հաստատված զինադադարից առ այսօր շարունակվում են հակամարտության խաղաղ կարգավորմանն ուղղված ջանքերը: Բաքուն ձգտում է Ղարաբաղյան հակամարտությունը լուծել խաղաղ ճանապարհով՝ միաժամանակ չբացառելով հակամարտության լուծման ռազմական տարրերակը: Ադրբեջանի ռազմատենչ հայտարարությունների հիմքում ընկած են Ադրբեջանի զինված ուժերի սպառազինության և մարտունակության վերաբերյալ պնդումները, ուստի անհրաժեշտ ենք համարում անդրադառնալ Ադրբեջանի զինված ուժերի կառուցվածքին և բանակի կազմավորման օրից սպառազինության ու մարտունակության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների լուսաբանմանը, որը կօգնի ճիշտ գնահատել Ադրբեջանի ռազմատենչ հայտարարությունները և դրանցից բխող հետևանքները: Մանավանդ, Ադրբեջանում այն մտայնությունն է իշխում, որ հնարավոր ռազմական գործողություններն ավարտվելու են Ադրբեջանի հաղթանակով: Ադրբեջանի նախագահ Իլիամ Ալիևի ելույթում մասնավորապես ասվում է. «Ձինադադարը չխախտելը Ադրբեջանի ամենամեծ զիջումն է Հայաստանին: Հայաստանի տնտեսությունը գտնվում է կաթվածահար վիճակում: Հայաստանի ընթացիկ տարվա ընդհանուր բյուջեն, ըստ պաշտոնական աղբյուրների, 670 մլն. դոլար է, որը գրեթե համարժեք է Ադրբեջանի ռազմական ծախսերին: Եթե պատերազմ սկսվի, Հայաստանն այս բյուջեով պատերազմը չահելու ուժ չի ունենա»¹:

Ադրբեջանի այս հայտարարությունները հիմնավորվում են երկու գործոնով. տարածաշրջանային տնտեսական նախագծերում Ադրբեջանի ներգրավվածությամբ և ռազմական ծախսերի անընդհատ աճով: Տարածաշրջանում Ադրբեջանի առաջնության ամրապնդմանն են միտված արդեն շահագործվող Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան նավթամուղը, ինչպես նաև ապագայում Բաքու-Թբիլիսի-Ախալքալաք-Կարս երկաթգծի և Բաքու-Թբիլիսի-Էրզրում գազամուղի նախագծերի իրագործումը²: Այս նախագծերի իրագործումը օբյեկտիվորեն նպաստում է Ադրբեջանի ռազմական ծախսերի ավելացմանը. 1994 թ. մայիսին զինադադարի հաստատումից առ այսօր Ադրբեջանի ռազմական ծախսերի ավելացումը կրում է շարունակական բնույթ: Պաշտոնական տվյալների համաձայն՝

1997 թ. Ադրբեջանը իր ռազմական ծախսերի համար տրամադրել էր 74 մլն. դոլար կամ պետական բյուջեի 10%-ը: Այս ցուցանիշը անընդհատ աճել է՝ 2001 թ. կազմելով 112 մլն. դոլար կամ պետական բյուջեի 13%-ը: 2006 թ. Ադրբեջանի ռազմական ծախսերը հասնում են 650 մլն. դոլարի, իսկ 2007 թ. նախատեսվում է ռազմական ֆինանսավորումը հասցնել 1 մլրդ. դոլարի, որը համարժեք կլինի Հայաստանի պետական բյուջեին:

Ռազմական ծախսերի նման աճը միտված է Ադրբեջանի զինված ուժերի սպառազինմանը և արդիականացմանը: Ադրբեջանի սպառազինության ակունքները պետք է փնտրել 1990-ականներին, երբ Ադրբեջանը նախկին ԽՍՀՄ-ից ստացավ զենքի ու զինամթերքի հարուստ ժառանգություն, որով էլ հիմք դրեց իր հետագա սպառազինմանը: Չնայած 1992 թ. Տաշքենդյան համաձայնությունների ստորագրմամբ և Եվրոպայում սովորական սպառազինությունների պայմանագրին միանալու փաստին, նախկին ԽՍՀՄ-ի զենքի, ռազմատեխնիկայի և սպառազինությունների մեծ մասը բաժին ընկավ Ադրբեջանին, ավելին, քան Հայաստանին, Վրաստանին և Լեռնային Ղարաբաղին միասին վերցրած³:

1990-ականներին շարունակվող հայ-ադրբեջանական ռազմական գործողությունների պայմաններում էլ սկսվեց Ադրբեջանի սպառազինության ավելացումը: Արդեն 1993 թ. Ադրբեջանն ուներ ավելի շատ ռազմատեխնիկա, քան նախատեսված էր Եվրոպայում սովորական սպառազինությունների պայմանագրով⁴: Մինչև 1994 թ. զինադադարը Ադրբեջանը, նորանոր ռազմատեխնիկա կիրառելով, ցանկանում էր հաղթանակած դուրս գալ պատերազմից: Սակայն, պատերազմը տանուլ տալուց հետո Ադրբեջանը սկսում է ավելի շատ միջոցներ տրամադրել իր բանակի սպառազինմանը և արդիականացմանը՝ նպատակ ունենալով տարածաշրջանում առաջնային դիրք գրավել: Ադրբեջանի սպառազինությունը իրականացվում է նախնային եկամուտների հաշվին այլ երկրներից զենքի ու զինամթերքի գնմամբ և արտաքին ռազմական ու ֆինանսական օգնությամբ:

Ադրբեջանը զենք ու զինամթերք է ներմուծում Թուրքիայից, Ուկրաինայից, Բուլղարիայից, Սլովակիայից, Ղազախստանից, նաև Հայաստանի ռազմավարական գործընկեր Ռուսաստանից և այլ երկրներից: 1992 թ. առ այսօր Ուկրաինան մնում է Ադրբեջանի զենքի ու զինամթերքի հիմնական մատակարարը: Ուկրաինայից Ադրբեջան են ներմուծվում տանկեր, զրահամեքենաներ, ռազմական ինքնաթիռներ և այլ ռազմական սարքավորումներ⁵: Միայն 1992-1994 թթ. Ուկրաինայից Ադրբեջան են ներմուծվել հարյուրավոր տանկեր և զրահամեքենաներ: Ուկրաինան զբաղվում է նաև Ադրբեջանի հին տանկերի արդիականացմամբ⁶:

Արտերկրից Ադրբեջանին ամենաշատ ռազմական և ֆինանսական օգնություն տրամադրում են Թուրքիան և ԱՄՆ-ը: Թուրքիան համարվում է Ադրբեջանի ամենավստահելի ռազմական գործընկերը: Թուրքիան Ադրբեջանին ռազմական օգնություն է տրամադրել 1990-ա-

կանններից ի վեր, ինչպես նաև զբաղվել է Ադրբեջանի զինվորների ու սպաների ուսուցմամբ և ռազմական համակարգերի արդիականացմամբ: Ընդհանուր առմամբ Թուրքիայի ռազմական օգնությունն Ադրբեջանին կազմում է 170 մլն. դոլար:

ԱՄՆ-ը ծախսել է 30 մլն. դոլար Ադրբեջանի ռադիոլուկացիոն համակարգի արդիականացման, անձնակազմի ուսուցման, նավերի վերանորոգման վրա և վերջերս հայտարարել է, որ ցանկանում է տրամադրել 135 մլն. դոլար՝ Ադրբեջանի և Ղազախստանի ծովային ուժերը բարելավելու նպատակով: Ադրբեջանի զինված ուժերի արդիականացման գործում զգալի է նաև Ռուսաստանի դերը, որը զբաղվում է Ադրբեջանի օդային և հակաօդային համակարգերի արդիականացմամբ:

Ադրբեջանի զինված ուժերի կառուցվածքը

Ադրբեջանի բանակը ստեղծվել է 1991 թ. հոկտեմբերին նախագահի հրամանագրով: Ադրբեջանի առաջին պաշտպանության նախարարը գեներալ-մայոր Վալեք Բարչաքլին էր, որի օրոք սկսեցին ձևավորվել բանակի առաջին կանոնավոր զորամիավորումները: Ներկայումս Ադրբեջանի ակտիվ զինված ուժերը մոտավորապես 95000 են, պահեստային ուժերը 575000: Հավելյալ Ադրբեջանի ցամաքային զորքերը ունեն 15000 ավիադեսանտային ուժեր: 2003 թ. տվյալներով ցամաքային ուժերն ունեն 513 զրահամեքենաներ, 500 տանկեր, 410 հրետանային համակարգեր և այլ մանր ու միջին տրամաչափի զինատեսակներ: Ռազմաօդային ուժերն ունեն 7900 զինծառայող, 172 տարբեր տեսակների ինքնաթիռներ, 60 ուղղափոխներ: 2006-2007 թթ. նախատեսված է օդային ուժերը համալրել 45 ռազմական ինքնաթիռներով և 25 ռազմական ուղղափոխներով: ԱՄՆ-ը իրականացրել է Ադրբեջանի յոթ ռազմական օդանավակայանների արդիականացումը: Հակաօդային ուժերն ունեն մոտ 3500 զինծառայող: 2006 թ. ԱՄՆ-ը Ադրբեջանի զինված ուժերին ապահովել է ամենավերջին ռադիոլուկացիոն տեխնոլոգիաներով: Նույն տարում էլ հայտարարել է Իրանի սահմանի մոտ՝ Լերիկում և Վրաստանի սահմանի մոտ՝ Ադսթաֆայում գտնվող ռադիոլուկացիոն կայանների արդիականացման մասին: Միացյալ աշխատանք է սկսվել երկու ռադիոլուկացիոն կայանների վրա, մեկը՝ Ռուսաստան-Ադրբեջան սահմանագծում, մյուսը՝ Իրան-Ադրբեջան սահմանագծում՝ Կասպի ծովի երթևեկության մոնիտորինգի համար: Ադրբեջանն ունի նաև հեռահար հրթիռային համակարգեր՝ Ադրբեջանի օդային տարածքը պաշտպանելու համար: Ադրբեջանի նավատորմն ունի մոտ 5000 զինծառայող՝ ներառյալ Կասպից ծովի ֆլոտիլիան և ավիամերձ պահակախումբը: Ունի 7 նավթատար նավեր, 7 ակնորսիչ նավեր, 6 դեսանտային ինքնագնաց նավեր, 2 դեսանտային ինքնագնաց կատերներ, 1 ռազմանավ և 1 ռազմական կատեր: 2006 թ. ԱՄՆ-ի կառավարությունը նվիրել է գերժամա-

մակակից 3 մոտորանավակներ: Այսպիսով՝ վերջին 10-12 տարիների ընթացքում Ադրբեջանի սպառազինությունը հասել է այն աստիճանին, որ այժմ Ադրբեջանն ավելի շատ զենք ու զինամթերք ունի, քան մախատեսված է Եվրոպայի ռազմական ուժերի միացյալ կոնվենցիայով, որին Ադրբեջանը միացել էր 1997 թ.⁹:

Այժմ Ադրբեջանի բարձրագույն ռազմական հաստատությունները նրան հնարավորություն են տալիս իր ռազմական ուժերը համարել ռազմական մասնագետներով⁸, մաև մասնագետներ պատրաստել այլ երկրների համար, մասնավորապես Տաջիկստանի: Ադրբեջանի ռազմական փորձագետ Ազատ Իսազադեի կարծիքով՝ այժմ Ադրբեջանի բանակը հնարավոր պատերազմին շատ ավելի պատրաստ է, քան Հայաստանի բանակը¹⁰:

Ադրբեջանի նման վարքագիծը չի կարող անտեսվել Հայաստանի կողմից, և Հայաստանը ամեն կերպ ձգտելու է սպառազինությունների հավասարակշռության, որն էլ հանգեցնելու է Հարավային Կովկասում ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո սկսված սպառազինությունների մրցավազքի շարունակմանը: Այս մրցավազքը կարող է բացասաբար անդրադառնալ տարածաշրջանի երկրների անվտանգության վրա և հանգեցնել անկանխասեսելի հետևանքների:

ANNA PETROSYAN
(NAS RA ISEC)

THE PROBLEM OF ARMAMENTS AND THE MODERNIZATION OF THE AZERBAIJAN'S ARMED FORCES

The 13-year old cease fire agreement over the Nagorno-Karabakh conflict forced the involved parties to consider the importance of serious modernization policy of their armed forces. It is for security reasons that we need to consider the policy of Azerbaijan concerning the modernization of its armed forces and its current state of affairs. The article draws our attention to the major trends of its modernization policy.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Yəni Azərbaycan gazetı, 16.02.2006, Azərbaycanın atəşkesi pozması Ermnistana ən böyük güzeştdir.
2. Yəni Azərbaycan gazetı, 6.01.2006, Sülh prosesi konkret qərarlam qəbulu mərhələsinə qədəm qoyur.

3. Агаджанян М. и др., Азербайджан против народа Карабаха: Политико-правовые последствия агрессии и их влияние на перспективы региональной безопасности, Ер., 2006, ст. 94.
4. Минасян С., «Милитаризация Южного Кавказа и развитие вооруженных сил государств региона», «21-րդ դար» # 4 (6), 2004.
5. www.today.az/news/business -Ukraine sold heavy armaments to Azerbaijan (06 June 2006).
6. www.bsanna-news.ukrinform.ua/newsitem.php?id=0180&lang=ru – Украина и Азербайджан договорились о модернизации танков Т-64, находящихся на вооружение азербайджанской армии, Баку, 27 декабря.
7. www.today.az/news/business/26949.html.
8. www.army.lv – Азербайджанская армия реформируется по натовскому образцу.
9. http://en.wikipedia.org/wiki/Azerbaijan_Air_Force.
10. Yəni Azərbaycan gazetı, 9.02.2006, Azərbaycan ordusu müharibni udmağa qadirdir.